

Türkiye’de Psikiyatri Hastanelerinde Çalışan Hemşirelerin Adli Psikiyatri Hastalarına Yönelik Tutumlarını Etkileyen Faktörler

Leyla BAYSAN ARABACI¹, M. Olcay ÇAM²

ÖZET

Amaç: Bu çalışma ruh sağlığı ve hastalıkları hastanelerinde çalışan hemşirelerin, adli psikiyatri hastalarına yönelik tutumlarını ve bunu etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Yöntem: Kesitsel tipteki araştırma, Türkiye’deki 8 ruh sağlığı ve hastalıkları hastanesinde çalışan (s =910), araştırmaya katılmayı kabul eden ve Adli Psikiyatri Hastalarına Yönelik Hemşire Tutum Ölçeği’nin (APH-HTÖ) %80’ini dolduran 620 hemşire ile yürütülmüştür. Verilerin değerlendirilmesinde, sayı-yüzde dağılımları yapılmış ve değişkenler arasındaki ilişki t-testi, varyans analizi ve korelasyon analiziyle incelenmiştir.

Bulgular: Hemşirelerin %79,4’ü kadın ve yaş ortalamaları 34,37±7,48’dir. Hemşirelerin APHHTÖ toplam ve alt ölçek puan ortalamaları sırasıyla, $x_{\text{toplam}} = 69,07 \pm 12,46$ (en çok:125); $x_{\text{tehlkeliğörme}} = 15,98 \pm 3,61$ (en çok:30); $x_{\text{güven}} = 20,49 \pm 5,24$ (en çok:20); $x_{\text{sosyalmesafe}} = 10,45 \pm 3,33$ (en çok:20) ve $x_{\text{bakıvermedeisteklilik}} = 22,3 \pm 4,25$ (en çok:40) bulunmuştur. Hemşirelerin cinsiyeti, çalıştıkları hastane, göreve başlama şekli, kadro durumu, görevi, psikiyatri hastanesinde çalışmaktan memnun olma durumu, adli psikiyatri hastasına bakım verme durumu ve süresi, adli psikiyatri hastasını etkileyen yasal süreci bilme durumu ve adli psikiyatri biriminde hemşire çalışmasına ilişkin görüşleri adli psikiyatri hastalarına yönelik tutumlarını etkilerken ($p < 0,05$); yaşı, medeni durumu, en uzun süre yaşadığı yerleşim birimi, eğitim durumu, mesleki ve kurumdaki toplam çalışma süresi adli psikiyatri hastasına yönelik tutumlarını etkilememektedir ($p > 0,05$).

Sonuç: Ülkemizde bölge ruh sağlığı hastanelerinde çalışan hemşirelerin, adli psikiyatri hastalarını tehlikeli olarak gördüğü, onlara güvenmediği ve sosyal olarak mesafeli davranma eğilimi gösterirken; bu hastaların bakımını yürütmeye konusunda orta düzeyde istekli olduğu saptanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Adli psikiyatri hastası, tutum, hemşire, ruh sağlığı hastanesi

SUMMARY

The Attitudes Nurses Working at Psychiatric Hospitals in Turkey Have Towards Forensic Psychiatric Patients and the Associated Factors

Objective: To determine the attitudes nurses working at psychiatric hospitals in Turkey have towards forensic psychiatric patients and the associated factors.

Materials and Methods: This cross-sectional study included 620 nurses working at 8 psychiatric hospitals in Turkey that completed $\geq 80\%$ of the Nurses’ Attitudes Towards Forensic Psychiatric Patients Scale (NAFPPS). Data were evaluated based on number-percentage distribution, and the relationship between variables was examined via t-test, variance analysis, and correlation analysis.

Results: Mean age of the nurses was 34.37 ± 7.48 years and 79.4% were female. Mean NAFPPS total and subscale scores were as follows: $X_{\text{total}} = 69.07 \pm 12.46$ (max: 125); $X_{\text{feelingthreatened}} = 15.98 \pm 3.61$ (max: 30); $X_{\text{trust}} = 20.49 \pm 5.24$ (max: 20); $X_{\text{socialdistance}} = 10.45 \pm 3.33$ (max: 20); $X_{\text{willingnesstoprovidecare}} = 22.31 \pm 4.25$ (max: 40). Gender, place of employment, method of obtaining current position, employment status, level of satisfaction working as a psychiatric nurse, history of providing treatment to forensic psychiatric patients, having knowledge of Turkish laws regarding the treatment of forensic psychiatric patients, and thinking that nurses should treat forensic psychiatric patients were correlated with the nurses’ attitudes towards forensic psychiatric patients, whereas age, marital status, place of longest residence, level of education, duration of working in the profession, and duration at current hospital were not.

Conclusion: Despite the fact that the nurses working at 8 psychiatric hospitals in Turkey considered forensic psychiatric patients threatening, didn’t trust them, and had a tendency to be socially distant with them, they had a moderate level of willingness to provide them proper care.

Key Words: Forensic psychiatric patients, attitudes, nurse, mental hospital

Geliş Tarihi: 14.07.2012 - **Kabul Tarihi:** 16.10.2012

Araştırma 9-13 Ekim 2012 tarihleri arasında Bursa’da yapılmış olan 48. Ulusal Psikiyatri Kongresi’nde sözel bildiri olarak sunulmuştur.

¹Hemşire, Psikiyatri Hemşireliği AD., İzmir Katip Çelebi Üniv. Sağlık Bilimleri Fak., Hemşirelik Bl., ²Hemşire, Psikiyatri Hemşireliği AD., Ege Üniv. Hemşirelik Fak., İzmir.

Leyla Baysan Arabacı, e-posta: baysanarabaci@hotmail.com

doi: 10.5080/u7128

GİRİŞ

Dünyaya baktığımızda, adli psikiyatri hastalarının bakım ve tedavilerinin hem hasta açısından hem de toplum açısından güvenli olan özelleşmiş tedavi merkezlerinde (yüksek-orta-düşük güvenli hastaneler) yürütüldüğü görülmektedir (Laben ve Blum 1997, Martin 2001). Ülkemizde ise, bugüne kadar adli psikiyatri hastalarına yönelik, bahsedilen nitelikte sağlık merkezlerinin olmadığı bilinmektedir. Ancak, Avrupa Birliği (AB) uyum yasaları çerçevesinde, 2005 yılında Türk Ceza Kanunu'nda (TCK) yapılan değişiklikle, adli psikiyatri hastalarının tedavi ve bakımlarının yüksek güvenli hastanelerde yapılması zorunluluğu (57. madde/1. fıkra) ortaya çıksa da, henüz ülkemizde yasalarda öngörülen nitelikte yüksek güvenli hastaneler bulunmamaktadır (Çam ve Baysan-Arabacı 2011). Bu sebeple, söz konusu adli psikiyatri hastalarına yönelik tedavi ve bakım hizmetleri, Sağlık Bakanlığı'na bağlı ruh sağlığı ve hastalıkları hastanelerinde (RSHH) yer alan birimlerde ve yine bu birimlerde çalışan sağlık personeli ile yürütülmektedir.

Ülkemizde bu birimlerde, gerek oluşturulan tedavi edici ortam gerekse sunulan bakım hizmetleri açısından bir standartizasyon bulunmadığı ve uygulamada adli psikiyatri hemşiresi olarak tanımlanmış/uzmanlaşmış hemşireler olmadığı gözlenmektedir. Dolayısıyla adli psikiyatri hastalarına yönelik söz konusu tedavi ve bakım hizmetleri, gerek mesleki gerek hizmet içi eğitimlerle adli psikiyatri hemşireliği konusunda hemen hemen hiç eğitim almamış hemşirelerin çalışmaları ile yürütülmektedir (Baysan-Arabacı 2008). Alan yazında, alanda uzmanlaşmamış ve adli psikiyatri hastasına yaklaşım konusunda yeterli ölçüde bilgi ve beceriye sahip olmayan ve ayrıca bakım ve tedavilerini yürütmeleri sebebiyle daha uzun süre ve daha yakından temasta bulunan hemşireler arasında, bu hastalara karşı olumsuz tutumların var olduğu belirtilmektedir (Ançel 2005, Bowring-Lossock 2006, Demirbaş ve ark. 2004, Hancı 2004, Viukari ve ark. 1979, Woods 2002). Bu tutumların, sosyal değerler (suç işleyen hastadan hoşlanmama gibi) içerisinde yer aldığı ve bunun hemşirelerin profesyonel uygulamalarını olumsuz yönde etkilediği vurgulanmaktadır (Mason 2002, Mason ve ark. 2008a, Richman ve ark. 1999).

Bu yaşam deneyimleri, kişisel inanışlar, korkular, stereotipler, mitler, stigmalar ve kültürel etkiler hemşirelerin hastaya yanıtını şekillendirerek, hastaların yeterli ve etkin bir sağlık hizmeti almasına engel olabilmektedir (Hancı 2004). Kaliteli, etkin ve yeterli bir bakım hizmeti alamayan birçok hasta, bir süre sonra tam olarak tedavi edilmeksizin topluma geri dönmektedir. Bundan dolayıdır ki; hemşirelerin adli psikiyatri hastasına yönelik sahip olduğu tutumlar doğrudan veya dolaylı olarak toplumu etkileyen önemli bir sorun alanıdır. Bu nedenle, ruh sağlığı alanında çalışan ve bu hastalara bakım veren hemşirelerin, adli psikiyatri hastasına yönelik bakış açılarını bilmek oldukça önemli ve gereklidir.

Dünyada çeşitli örneklerde hemşirelik öğrencilerinin ve/veya hemşirelerin adli psikiyatri hastalarına yönelik görüşlerini belirlemek amacıyla çeşitli çalışmalar (Daffern ve ark. 2006, Martin ve Daffern 2006, Mason 2002, Mason ve ark. 2008b, Meehan ve ark. 2006, Richman ve ark. 1999) yapılmış olsa da, ülkemizde bu konuda yapılmış çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışma, hemşirelerin adli psikiyatri hastalarına yönelik tutumlarını belirleme ve bunları etkileyen değişkenleri göstermesi açısından konuya geniş bir açıdan bakma olanağı sunmaktadır. Ayrıca, çalışma bulguları, ülke adına paylaşılabilir önemli bir sonucu ortaya koymaktadır. Yine bu çalışma, alanda yapılacak düzenlemelere kanıt oluşturması açısından da önemli bir temel oluşturmaktadır. Araştırmada, ayrıca şu soruların cevaplarına da ulaşmak hedeflenmiştir:

Hemşirelerin sosyodemografik özellikleri adli psikiyatri hastasına yönelik tutumlarını etkiliyor mu?

Hemşirelerin mesleki özellikleri adli psikiyatri hastasına yönelik tutumlarını etkiliyor mu?

Hemşirelerin adli psikiyatri hastasına bakım verme durumları ve adli psikiyatri biriminde çalışmaya ilişkin görüşleri adli psikiyatri hastasına yönelik tutumlarını etkiliyor mu?

GEREÇ ve YÖNTEM

Kesitsel nitelikteki bu araştırma 2009 yılında Türkiye'nin yedi farklı ilinde (Adana, Bolu, Elazığ, İstanbul, Manisa, Samsun, Trabzon) yer alan Sağlık Bakanlığı'na bağlı sekiz RSHH'de yürütülmüştür.

RSHH'de adli psikiyatri birimlerinde çalışan hemşireler zaman zaman yapılan rotasyonlarla belirlendiği için, tüm hemşirelerin bu birimlerde çalışma olasılığı olduğundan 910 hemşire araştırmanın evrenini oluşturmuştur. Çalışma, iznli olma, hastalık ve eğitim amacıyla görev yeri değişikliği gibi nedenlerle kurumlarında bulunmayan hemşireler dışında, araştırmaya katılmayı kabul eden 650 hemşire ile yürütülmüştür. Ancak, Adli Psikiyatri Hastalarına Yönelik Hemşire Tutum Ölçeği'nin (APHHTÖ) %80'ini doldurmayan 30 hemşireye ait tüm veriler araştırma kapsamı dışında bırakılarak, çalışma sonuçları 620 anket verisi üzerinden değerlendirilmiştir. APHHTÖ'nün doldurulmayan tüm maddeleri "0 (sıfır)" şeklinde puanlanarak değerlendirilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Tanıttıcı Bilgi Formu; Araştırmacılar tarafından geliştirilmiş olup, hemşirelerin sosyodemografik özelliklerini, mesleki özelliklerini, adli psikiyatri hastasına bakım verme, daha öncesinde bilgi alma ve Türk Hukuk Sistemi içinde yer alan yasal düzenlemeleri bilme durumlarını ve adli psikiyatri biriminde çalışmaya ilişkin görüşlerini belirlemeye yönelik 14

sorudan oluşmaktadır. Bu form 6 açık uçlu, 8 kapalı uçlu soru içermektedir.

Adli Psikiyatri Hastalarına Yönelik Hemşire Tutum Ölçeği (APHHTÖ); Ölçek, hemşirelerin adli psikiyatri hastalarına yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla Baysan-Arabacı ve Çam (2011) tarafından 2009 yılında geliştirilmiştir. Pozitif (3, 4, 7, 10, 14, 15, 16, 17, 20. maddeler) ve negatif (1, 2, 5, 6, 8, 9, 11, 12, 13, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25. maddeler) olmak üzere 25 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin geçerlik güvenirlik çalışmasında, kapsam geçerlik indeksi 0,69, Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0,86 ve küme içi korelasyon katsayısı 0,86, ön-test ile tekrar-test arasındaki tutarlılığı belirleyen kararlılık katsayısı 0,69 bulunmuştur. Yapılan faktör analizinde ölçeğin, “Sosyal Mesafe (14,15,16 ve 17. maddeler)”, “Bakım Vermede İsteklilik (7,10,11,12,13,19 ve 20. maddeler)”, “Güven (8,9,18,21,22,23,24 ve 25. Maddeler)” ve “Tehlikeli Görme (1,2,3,4,5 ve 6. maddeler)” olmak üzere dört alt boyuttan oluştuğu saptanmıştır. Ölçek beşli Likert tipi hazırlanmıştır. Hemşirelerin, ifadelerin her birine katılıp katılmama durumuna göre pozitif her madde, ”tamamen katılmıyorum”dan, ”tamamen katılıyorum”a doğru 1 ile 5 arasında, negatif maddeler ise tam tersi puanlanarak değerlendirilmektedir. Ölçekten elde edilecek en yüksek puan 125, en düşük puan 25’dir. Yüksek puan adli psikiyatri hastasına yönelik olumlu tutumu göstermektedir (Baysan-Arabacı ve Çam 2011).

Verilerin Değerlendirilmesi

Araştırmanın yapılabilmesi için Etik Kuruldan ve İl Sağlık Müdürlüklerinden yazılı izin alınmıştır. Veriler, öz bildiriye dayalı olarak toplanmıştır. Her bir araştırma kurumuna bizzat gidilerek, hemşirelere anket formlarının doldurulması konusunda açıklamalar yapılmıştır. Hemşirelere verecekleri bilgilerin gizli kalacağı ve araştırma dışında herhangi bir yerde kullanılmayacağına dair açıklama yapılmış ve gönüllü katılım olmasına özen gösterilmiştir. Veriler, Biyoistatistik Merkezi’nde bilgisayar ortamında değerlendirilmiştir. Verilerin değerlendirmesinde, sayı-yüzde dağılımları yapılmış ve değişkenler arasındaki ilişki t-testi, varyans analizi ve korelasyon analiziyle incelenmiştir. Değişkenler arasındaki ilişkinin nereden kaynaklandığını belirlemek için Bonferroni ileri analizi yapılmıştır.

BULGULAR

Hemşirelerin %79,4’ü kadın ve yaş ortalaması 34,37±7,48’dir. Hemşirelerin sadece %1’i lisansüstü eğitimini tamamlamış uzman psikiyatri hemşiresidir (Tablo 1). Hemşirelerin ortalama çalışma süresi 13,34±6,62 ve halen bulundukları kurumdaki ortalama çalışma süresi 8,63±7,37’dir.

TABLO 1. Hemşirelerin Tanıtıcı ve Mesleki Özelliklerine Göre Dağılımı.

Tanıtıcı özellikler	Sayı	%
Yaş		
21-30	264	42,6
31-40	236	30,1
41-50	98	15,8
51-60	22	3,5
Cinsiyet		
Kadın	492	79,4
Erkek	128	20,6
Eğitim durumu		
Sağlık meslek lisesi	204	32,9
Ön lisans	199	32,1
Lisans	137	22,1
Lisansüstü	6	1,0
Diğer	50	8,1
Yanıtızsız	24	3,9
Çalışılan hastane		
Adana Dr. Ekrem Tok RSH Hast.	67	10,8
İstanbul Bakırköy Ord. Prof. Dr. Mazhar Osman RSH Eğitim ve Araştırma Hast.	203	32,7
Bolu İzzet Baysal RSH Hast.	29	4,7
Elazığ RSH Hast.	72	11,6
İstanbul Erenköy RSH Hast.	46	7,4
Manisa RSH Hast.	132	21,3
Samsun RSH Hast.	58	9,4
Trabzon Çaykara Ataköy RSH Hast.	13	2,1
Göreve başlama şekli		
Atama (tayin)	421	67,9
Kendi isteği	185	29,8
Geçici görevlendirme	6	1,0
Diğer	8	1,3
Kadro durumu		
Kadrolu devlet memuru (657)	412	66,5
Sözleşmeli mevlet memuru (4/b)	202	32,5
Döner sermayeden sözleşmeli	6	1,0
Görev		
Hemşire	423	68,2
Sağlık memuru	136	22,0
Ebe hemşire	33	5,3
Ebe	28	4,5
Toplam	620	100

Hemşirelerin yarısından fazlası (%61,9) psikiyatri hastanesinde çalışmaktan memnun olduğunu belirtmiştir. %65’i araştırmanın yürütüldüğü sırada veya öncesinde, adli psikiyatri biriminde ya da çalışmakta olduğu birimde yatan en az bir adli psikiyatri hastasına bakım verdiğini ve bu hemşirelerin %78,9’u bakım verme süresinin bir yıldan daha kısa olduğunu ifade etmiştir.

Hemşirelerin %72,9’u adli psikiyatri hastası ile ilgili olarak daha önceden bilgi aldığını ve bu hemşirelerin %56,8’i bilgisini birlikte çalıştığı diğer disiplinlerden, özellikle de hekimlerden ve kendi deneyimleriyle elde ettiğini ve hemşirelerin %27,1’i de bu konuda hiç bilgi almadığını ifade etmiştir. Hemşirelere adli psikiyatri hastası ile ilgili Türk Hukuk

TABLO 2. Hemşirelerin Adli Psikiyatri Hastasına Bakım Verme, İlgili Yasal Süreci Bilme ve Adli Psikiyatri Biriminde Çalışmaya İlişkin Görüşlerine Göre Dağılımı.

	Sayı	%
Adli psikiyatri hastasına bakım verme		
Hiç bakım vermeyen	217	35,0
Daha önce sürekli bakım veren	84	13,6
Daha önce geçici süreli bakım veren	260	41,9
Çalışmanın yürütüldüğü sırada bakım veren	59	9,5
Adli psikiyatri hastasına bakım verme süresi		
Hiç bakım vermeyen	217	35,0
1 yıldan az	320	51,6
1-3 yıl	69	11,1
4 yıl ve üzeri	14	2,3
Yasal süreci bilme		
Bilen	75	12,2
Bilmeyen	545	87,8
Adli psikiyatri biriminde hemşire çalışmalı		
Evet	440	71,0
Hayır	167	26,9
Yanıtsız	13	2,1
Toplam	620	100

Sistemi içinde yer alan yasal düzenlemeleri bilip bilmediği sorulduğunda, %88,5'inin ilgili yasal düzenlemeleri bilmediği belirlenmiştir. "Adli psikiyatri biriminde hemşire çalışmalı mıdır?" sorusuna hemşirelerin %71'i evet yanıtı vermiştir (Tablo 2).

APHHTÖ'nün "sosyal mesafe" alt boyutunun puan ortalaması $10,45 \pm 3,33$, "bakım vermede isteklilik" alt boyutunun puan ortalaması $22,31 \pm 4,25$, "güven" alt boyutunun puan ortalaması $20,49 \pm 5,24$, "tehlikeli görme" alt boyutunun puan ortalaması $15,98 \pm 3,61$ ve ölçek bütününe ilişkin puan ortalaması $69,07 \pm 12,46$ 'dır. "Adli psikiyatri hastalarının tedavi ile iyileşebileceğini düşünürüm. (4.madde)" en olumlu (madde puan ortalaması 3,04), "Adli psikiyatri hastalarının tedavisini yapmaktan kaçınıyorum. (19.madde)" en olumsuz (madde puan ortalaması 3,78) görüş bildirilen ölçek maddeleridir.

Psikiyatride çalışmaktan çok memnun olan ve adli psikiyatri biriminde hemşire çalışması gerektiğine inanan hemşirelerin APHHTÖ "sosyal mesafe" alt ölçek puan ortalamalarının diğer hemşirelerin alt ölçek puan ortalamalarından anlamlı düzeyde daha yüksek ve Bolu RSHH'de çalışan ve psikiyatri hastanesinde tayin/atama ile göreve başlayan hemşirelerin "sosyal mesafe" alt ölçek puan ortalamalarının diğer hemşirelerin alt ölçek puan ortalamalarından anlamlı düzeyde daha düşük olduğu saptanmıştır ($p < 0,05$). Erkek olan, sağlık memuru olarak göreve başlayan, psikiyatride çalışmaktan çok memnun olan, adli psikiyatri hastaları ile ilgili yasal süreci bilen ve adli psikiyatri biriminde hemşire çalışması gerektiğine inanan hemşirelerin "bakım vermede isteklilik" alt ölçek puan ortalamalarının diğer hemşirelerin alt ölçek puan ortalamalarından anlamlı düzeyde daha yüksek ve psikiyatri hastanesinde tayin

(atama) ile göreve başlayan ve adli psikiyatri hastasına hiç bakım vermeyen hemşirelerin "bakım vermede isteklilik" alt ölçek puan ortalamalarının diğer hemşirelerin alt ölçek puan ortalamalarından anlamlı düzeyde daha düşük olduğu saptanmıştır ($p < 0,05$). Buna karşın hemşirelerin çalıştıkları hastanelere göre bakım vermede isteklilik alt ölçek puan ortalamaları arasındaki farkın nereden kaynaklandığı saptanamamıştır ($p > 0,05$). Erkek olan, sağlık memuru olarak göreve başlayan, psikiyatride çalışmaktan çok memnun olan ve adli psikiyatri biriminde hemşire çalışması gerektiğine inanan hemşirelerin "güven" alt ölçek puan ortalamalarının diğer hemşirelerin alt ölçek puan ortalamalarından anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptanmıştır ($p < 0,05$). Buna karşın hemşirelerin çalıştıkları hastanelere ve kadro durumlarına göre "güven" alt ölçek puan ortalamaları arasındaki farkın nereden kaynaklandığı saptanamamıştır ($p > 0,05$). Adli psikiyatri biriminde hemşire çalışması gerektiğine inanan hemşirelerin "tehlikeli görme" alt ölçek puan ortalamalarının diğer hemşirelerin alt ölçek puan ortalamalarından anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptanmıştır ($p < 0,05$). Buna karşın hemşirelerin çalıştıkları hastane ve psikiyatride çalışmaktan memnun olma durumlarına göre "tehlikeli görme" alt ölçek puan ortalamaları arasındaki farkın nereden kaynaklandığı saptanamamıştır ($p > 0,05$). Erkek olan, sağlık memuru olarak göreve başlayan, döner sermayeden sözleşmeli olarak çalışan, psikiyatride çalışmaktan çok memnun olan, adli psikiyatri hastaları ile ilgili yasal süreci bilen ve adli psikiyatri biriminde hemşire çalışması gerektiğine inanan hemşirelerin APHHTÖ toplam ölçek puan ortalamalarının diğer hemşirelerin toplam ölçek puan ortalamalarından anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($p < 0,05$). Buna karşın hemşirelerin çalıştıkları hastane ve göreve başlama şekline göre APHHTÖ toplam ölçek puan ortalamaları arasındaki farkın nereden kaynaklandığı saptanamamıştır ($p > 0,05$). Yaş, medeni durum, en uzun süre yaşadıkları yerleşim birimi, eğitim durumu, mesleki ve bulundukları kurumdaki çalışma süresine göre hemşirelerin alt ve toplam ölçek puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanamamıştır ($p > 0,05$) (Tablo 3).

TARTIŞMA

Hemşirelerin yaş ortalamalarının $34,37 \pm 7,48$ ve ortalama mesleki hizmet sürelerinin $13,03 \pm 7,20$ olduğu ve buna göre hemşirelerin mesleki bilgi ve deneyimlerinde olgunlaştıkları, bu bilgi ve deneyimlerini uygulama alanına aktarabilecekleri üretken ve yaratıcı dönemde oldukları söylenebilir. Bu dönem aynı zamanda, bir bireyin tutumlarının son şeklini alarak kristalleştiği kritik döneme denk düşmektedir (Bilgin 1999). Bu nedenle, hemşirelerde tutum değişikliğine yönelik hazırlanacak programların, pasif bilgi aktarımından ziyade interaktif eğitim yöntemlerinin kullanıldığı daha sistemli ve kapsamlı programlar olması gerektiği düşünülmektedir.

TABLO 3. Hemşirelerin APHHTÖ'nün Alt ve Toplam Ölçek Puan Ortalamalarını Etkileyen Değişkenler.

Değişkenler	APHHTÖ Alt Boyutlar				APHHTÖ Toplam
	Sosyal mesafe	Bakım vermede isteklilik	Güven	Tehlikeli görme	
Yaş					
Cinsiyet		t= 2,894 P= 0,004**	t= 4,642 P= 0,000**		t= 3,505 P= 0,000**
Medeni durum					
En uzun süre yaşanan yer					
Çalışılan hastane	F= 2,015 P= 0,05*	F= 3,483 P= 0,001**	F= 3,953 P= 0,000**	F= 3,702 P= 0,001**	F= 2,923 P= 0,005**
Mezun olunan okul					
Toplam çalışma süresi					
Kurumda çalışma süresi					
Göreve başlama şekli	F= 3,237 P= 0,022*	F= 3,989 P= 0,008**			F= 3,220 P= 0,022*
Kadro durumu			F= 4,115 P= 0,017*		F= 3,330 P= 0,036*
Görev		F= 3,414 P= 0,017*	F= 6,776 P= 0,000**		F= 4,053 P= 0,007**
Psikiyatride çalışmaktan memnun olma	F= 3,908 P= 0,004**	F= 13,651 P= 0,000**	F= 4,720 P= 0,001**	F= 2,868 P= 0,023*	F= 10,009 P= 0,000**
Adli psikiyatri hastasına bakım verme durumu		F= 6,733 P= 0,000*			
Adli psikiyatri hastasına bakım verme süresi		r= 0,127 P= 0,002**	r= 0,107 P= 0,008**		r= 0,090 P= 0,026*
Yasal süreci bilme durumu		t= 3,785 P= 0,000**			t= 2,753 P= 0,006**
Hemşirenin çalışmasına ilişkin görüş	t= 4,170 P= 0,000**	t= 7,647 P= 0,000**	t= 4,676 P= 0,000**	t= 2,298 P= 0,022*	t= 6,410 P= 0,000**

* Bağımsız değişkenlere göre ölçek puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı bir fark vardır.

** Bağımsız değişkenlere göre ölçek puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak $p < 0,01$ düzeyinde anlamlı bir fark vardır.

APHHTÖ: Adli Psikiyatri Hastalarına Yönelik Hemşire Tutum Ölçeği.

Türkiye’de 2007 yılına kadar, yasal olarak (8647 sayılı Hemşirelik Kanunu’na göre) hemşire olabilmek için kadın olma koşulu bulunmaktaydı. Bu nedenle, araştırma sonucunda da görüldüğü üzere, hemşirelerin büyük çoğunluğu (%79,4) kadındır. Hemşirelerin, sadece %1’i lisansüstü eğitimi tamamlamış uzman psikiyatri hemşiresidir. Hemşirelerin %72,9’u adli psikiyatri hastası ile ilgili olarak daha önceden bilgi aldığını ve yarısından fazlası (%56,8) bu bilgisini birlikte çalıştığı diğer disiplinlerden, özellikle de hekimlerden ve kendi deneyimleriyle elde ettiğini ifade etmiştir. Hemşirelere adli psikiyatri hastası ile ilgili Türk Hukuk Sistemi içinde yer alan yasal düzenlemeleri bilip bilmediği sorulduğunda, %88,5’inin ilgili yasal düzenlemeleri bilmediği belirlenmiştir. Bu bulgular göstermektedir ki; ülkemizde RSHH’de adli psikiyatri hizmetleri, bilgi ve becerilerini daha sıklıkla usta-çırak

usulü ya da deneme-yanılma yoluyla elde etmiş, konu hakkında yeterli bilgi ve beceri sahibi olmadığını belirten hemşireler tarafından yürütülmektedir.

Bu çalışmada, Türkiye’de RSHH’de çalışan hemşirelerin, adli psikiyatri hastalarına yönelik tutumları ve bu tutumlarının ne şekilde değiştiği araştırılmaya çalışılmıştır. Alt ve toplam ölçek puan ortalamaları, hemşirelerin adli psikiyatri hastalarını tehlikeli görme, dolayısı ile bu hastalara güven duymama ve sosyal mesafe koyma eğilimi göstermekte olduklarını ortaya koymuştur. Yapılan çalışmalar, hastaları tehlikeli olarak değerlendirmenin, hastalardan korkma ve onlara güvenmemeyi ve daha fazla reddetme ve sosyal mesafe isteğini beraberinde getirebildiğini göstermektedir. (Angermeyer ve Matschinger 2003, Crisp ve ark. 2000, Taşkın 2004). Martin ve Happell (2001) tarafından, adli psikiyatri biriminde staj yapan 34

lisans öğrencisi ile yapılan bir çalışmada da, öğrenciler adli psikiyatri hastaları ile ilk karşılaştıklarında, bu hastaları korkunç ve ürkütücü bulduklarını, şiddet riskinden korktuklarını ve bireysel güvenlikleri konusunda endişelendiklerini belirtmiştir. Yapılan birçok çalışmada da, adli psikiyatri hastaları ile çalışanlarda, bu hastalara karşı olumsuz bakış açısı olduğu ifade edilmektedir (Kent-Wilkinson 2011, Mason 2002, Mason ve ark. 2008b, Rischman ve ark. 1999). Alan yazınla benzer biçimde çalışmamızda da, hemşireler adli psikiyatri hastalarının bakımını yürütme konusunda orta düzeyde istekli olduklarını belirtmiş olsalar da, genel olarak adli psikiyatri hastalarına yönelik tutumlarının olumsuz yönde olduğu saptanmıştır. Nitekim hemşirelerin %69'u "adli psikiyatri hastalarının tedavi ile iyileşebileceğini düşündüğünü" bildirmiştir.

Hemşirelerin bazı sosyodemografik ve mesleki özellikleri ile adli psikiyatri hastasına bakım verme durumları ve adli psikiyatri biriminde çalışmaya ilişkin görüşleri, bu hastalara yönelik tutumlarını etkilemektedir. Ancak, hemşirelerin eğitim durumlarının, adli psikiyatri hastalarına yönelik tutumlarını etkilememiş olması dikkate değer bir bulgudur. Bu, ülkemizde hangi eğitim düzeyinde olursa olsun, psikiyatri hemşireliği ders müfredatı içerisinde, adli psikiyatri hastasına bakım ve yaklaşım ile adli psikiyatri hemşireliği konularına yeterli ölçüde yer verilmediğinin göstergesidir. Bu sonuç, ülkemizde hemşirelere yönelik yapılan psikiyatri eğitimlerinin gözden geçirilmesinin gerekliliğini ortaya koyarken, mezuniyet öncesi veya sonrası hemşirelere yönelik psikiyatri hemşireliği temel bilgi ve becerisinin yanı sıra adli psikiyatri hemşireliği ile ilişkili eğitim programlarının düzenli ve planlı bir şekilde yapılmasının önemine vurgu yapmaktadır.

Bu çalışmada APHHTÖ puan ortalamalarına göre, kadın hemşirelerin erkek hemşirelere göre adli psikiyatri hastalarına daha az güvendikleri, bakım vermede daha az istekli oldukları ve bu hastalara karşı tutumlarının daha olumsuz olduğu belirlenmiştir. Adli psikiyatri hastalarının daha sıklıkla erkek bireylerden oluşmasının, bu hastaların olasılıkla daha saldırgan olabileceği düşüncesini uyandırarak, bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olduğu düşünülmektedir (Ögel 2004).

APHHTÖ puan ortalamalarına göre, Bolu RSHH'de çalışan hemşirelerin diğer 7 hastanede çalışan hemşirelere göre adli psikiyatri hastalarını tehlikeli görme ve sosyal mesafe koyma eğilimlerinin daha yüksek olduğu, daha az güvendikleri, bakım vermede daha az istekli oldukları ve bu hastalara karşı tutumlarının daha olumsuz olduğu belirlenmiştir. Bolu RSHH yataklı adli psikiyatri birimi olmayan, adli psikiyatrik hizmetlerin ayaktan yürütüldüğü bir hastanedir. Bu hastanede çalışan ve araştırmaya katılım gösteren hemşirelerin %89,6'sı yataklı servislerde çalışmakta ve adli psikiyatri hastası ile karşılaşmamaktadır. Bolu RSHH'nde çalışan hemşirelerin adli psikiyatri hastalarına yönelik bu olumsuz tutumlarının bu hastaları tedavi etmemiş olmaları ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir.

Psikiyatri hastanesinde tayin ile göreve başlayan hemşirelerin adli psikiyatri hastasına sosyal mesafe koyma eğilimlerinin daha yüksek, bakım vermede daha az istekli oldukları ve bu hastalara karşı tutumlarının daha olumsuz olduğu belirlenmiştir. Tayin ile göreve başlayan hemşirelerin iş memnuniyetlerinin daha düşük olduğu, bu nedenle adli psikiyatri hastalarına karşı tutumlarının daha olumsuz olduğu düşünülmektedir. Döner sermayeden sözleşmeli hemşireler adli psikiyatri hastalarına yönelik daha olumlu tutuma sahip olmasına karşın kadrolu devlet memuru (657) olarak çalışanların tutumlarının daha olumsuz olduğu görülmektedir. Döner sermayeden sözleşmeli olarak çalışan hemşirelerin, kurumda kalıcı olmadıkları ve bu hastalara geçici bir süre ile bakım verecekleri görüşüne sahip oldukları için adli psikiyatri hastalarına karşı tutumlarının daha olumlu olduğu düşünülmektedir.

Psikiyatride çalışmaktan çok memnun olan hemşirelerin daha az memnun olan ya da hiç memnun olmayan hemşirelere ve adli psikiyatri biriminde hemşire çalışması gerektiğine inanan hemşirelerin, hemşire çalışmaması gerektiğini düşünenlere göre, adli psikiyatri hastalarını tehlikeli görme ve sosyal mesafe koyma eğilimlerinin daha düşük olduğu, daha çok güvendikleri, bakım vermede daha istekli oldukları ve bu hastalara karşı tutumlarının daha olumlu olduğu belirlenmiştir. Hemşirelerin adli psikiyatri hastasına bakım verme durumu da, adli psikiyatri hastalarına bakım vermede istekliliğini etkilemektedir. Bu çalışmada, hemşirelerin psikiyatride çalışmaktan memnun olma durumları, adli psikiyatri biriminde hemşirelerin çalışması gerektiğine ilişkin görüşleri ve adli psikiyatri hastasına bakım verme durumları ile adli psikiyatri hastasına karşı tutumları arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Bu sonuca göre hemşirelerin iş memnuniyetinin ve adli psikiyatride çalışma konusunda istekli olmalarının ve adli psikiyatri hastası ile karşılaşarak bakım vermiş olmalarının tutum ve davranışları üzerinde olumlu yönde etkili olduğu, bu hastalara yönelik olumsuz yargılarını azalttığı söylenebilir.

Bu çalışmada, adli psikiyatri hastalarını etkileyen yasal süreci bilen hemşirelerin bilmeyenlere oranla adli psikiyatri hastalarına daha çok güvendikleri ve daha olumlu tutum sergiledikleri saptanmıştır. Adli psikiyatri hastaları ile çalışmak ve kişisel güvenliği sürdürmek hiç de kolay değildir (Coram 2004, Martin 2001, Bowring-Lossock 2006). Bu hastalar tarafından işlenmiş olan korkunç suçlar göz önünde bulundurulduğunda stresli bir çevrede (Burnard ve ark. 1999, Lyons 2009, Mason ve ark. 2008a, Mason ve ark. 2008b) hemşirelerin soğukkanlılığını ve objektifliğini sürdürmeleri zordur (Lyons 2009). Böyle bir çalışma ortamı hemşirelerin emosyonel yanıtlarını etkileyebilmekte ve önyargılara neden olabilmektedir (Lyons 2009, Viukari ve ark. 1979). Ancak yasal süreci bilen hemşirelerin bu durumu daha etkin yönetebildikleri ve bu nedenle hastalara karşı daha olumlu tutum içerisinde oldukları düşünülmektedir. Bu çalışmada, hemşirelerin yaş, medeni

durum, en uzun süre yaşadıkları yerleşim birimi, eğitim durumu, mesleki ve bulundukları kurumdaki çalışma sürelerinin adli psikiyatri hastalarına yönelik tutumlarını etkilemediği belirlenmiştir.

SONUÇ

Çalışma popülasyonunun büyüklüğü bu araştırmanın güçlü yanlarından. Araştırma bulguları, ülkemizde RSHH'de çalışan hemşirelerin adli psikiyatri hastalarına yönelik olumsuz tutum eğilimi gösterdiklerini; özellikle kadın olan, çalıştığı kuruma tayin ile atanan, adli psikiyatri hastasına hiç bakım vermemiş olan ve adli psikiyatri biriminde hemşire çalışmaması gerektiğine inanan hemşirelerin daha olumsuz tutum eğilimi gösterdiklerini ortaya koymuştur. Hemşirelere ait iki temel değişkenin ("psikiyatride çalışmaktan memnun olma durumları" ve "adli psikiyatri biriminde hemşire gerekliliğine ilişkin görüşleri") adli psikiyatri hastalarına karşı tutumlarında

oldukça etkili olduğu görülmüştür. Araştırma bulguları, ülkemizde psikiyatri hastanelerinde çalışan hemşirelerin, adli psikiyatri biriminde çalışma konusunda memnuniyet ve isteklilik durumları ile hastalara yönelik tutumları arasında doğru orantılı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra, adli psikiyatri hastalarının bakım ve tedavilerinin yürütüldüğü RSHH'de çalışan hemşirelerin, gerek mesleki eğitimlerinde gerek hizmet içi eğitimlerinde adli psikiyatri hastasına yaklaşım, bakım ve bu hastaları etkileyen yasal süreçler konusunda kapsamlı ve sürekli bir eğitim programına katılmadığı, bilgi ve becerilerini daha sıklıkla mesai arkadaşlarından ve deneyimleriyle elde ettikleri saptanmıştır. Bu çerçevede, adli birimlerde çalışan hemşirelere, adli psikiyatri hastasına yaklaşım ve bakımın nasıl olacağı ve bu bireyleri etkileyen yasal sürecin neler olduğu konularında kapsamlı ve sistemli hizmet içi eğitim programlarının oluşturulması ve yaygınlaştırılması, ülkemizde hemşirelik eğitim programlarında yer alan psikiyatri hemşireliği derslerinin içerik ve kapsamının gözden geçirilmesi önerilir.

KAYNAKLAR

- Ançel G (2005) Adli psikiyatri hemşireliği. *Adli Psikiyatri Dergisi* 2:29-34.
- Angermeyer MC, Matschinger, H (2003) The stigma of mental illness: Effects of labelling on public attitudes towards people with mental disorder. *Acta Psychiat Scand* 108:304-9.
- Baysan-Arabacı L, Çam O (2011) Adli Psikiyatri Hastalarına Yönelik Hemşire Tutum Ölçeği. *Nöropsikiyatri Arşivi Dergisi* 48:175-83.
- Baysan-Arabacı L (2008) Adli psikiyatri hastalarının bakımında hemşirenin rolü. *Adli Psikiyatri Dergisi* 5:25-30.
- Bilgin N (1999) Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar. Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, s. 127-42.
- Bowring-Lossock E (2006) The forensic mental health nurse-a literature review. *J Psychiat Ment Hit* 13:780-5.
- Burnard P, Morrison P, Phillips C (1999) Job satisfaction amongst nurses in an Interim Secure Forensic Unit Wales. *Australian and New Zealand Journal of Mental Health Nursing* 8:9-18.
- Coram J (2004) Forensic Psychiatric Nursing, Contemporary Psychiatric-Mental Health Nursing. CR Kneisl, HS Wilson, E Trigoboff (Ed), 1. Baskı, New Jersey. Pearson Prentice Hall, s. 819-34.
- Crisp AH, Gelder MG, Rix S ve ark. (2000) Stigmatisation of people with mental illnesses. *Brit J Psychiat* 177:4-7.
- Çam O, Baysan-Arabacı L (2011) Adli psikiyatri hemşireliği: Günümüzde Türkiye'deki durumu. *Adli Bilimler Dergisi* 10:25-32.
- Daffern M, Mayer M, Martin T (2006) Staff gender ratio and aggression in a forensic psychiatric hospital. *J Psychiat Ment Hit* 15:93-9.
- Demirbaş H, Özdemir Ç, Hancı H ve ark. (2004) Cezaevi hekimlerinde tükenmişliğin incelenmesi. *Adli Psikiyatri Dergisi* 1:45-9.
- Hancı Hİ (2004) Adli Hemşirelik Birimleri. http://www.medicine.ankara.edu.tr/internal_medical/forensic_medicine/tk34.html, adresinden indirildi.
- Kent-Wilkinson A (2011) Forensic nursing educational development: An integrated review of the literature. *J Psychiat Ment Hit* 18:236-46.
- Laben JK, Blum J (1997) Persons With Mental Illness in Jail. *Mental Health Nursing in the Community*, KN Worley (Ed), St. Louis. Mosby Company s. 368-84.
- Lyons T (2009) Role of forensic psychiatric nurse. *Journal of Forensic Nursing* 5:53-7.
- Martin T, Daffern M (2006) Clinician perceptions of personal safety and confidence to manage inpatient aggression in a forensic psychiatric setting. *J Psychiat Ment Hit* 13:90-9.
- Martin T, Happell B (2001) Undergraduate nursing students' views of mental health nursing in the forensic environment, Australian and New Zealand *Journal of Mental Health Nursing* 10:116-25.
- Martin T (2001) Something special: Forensic psychiatric nursing. *J Psychiat Ment Hit* 8:25-32.
- Mason T, Lovell A, Coyle D (2008a) Forensic psychiatric nursing: Skills and competencies: I Role dimension. *J Psychiat Ment Hit* 15:118-30.
- Mason T, Coyle D, Lovell A (2008b) Forensic psychiatric nursing: Skills and competencies: II Clinical aspects. *J Psychiat Ment Hit* 15:131-9.
- Mason T (2002) Forensic psychiatric nursing: A literature review and thematic analysis of role tensions. *J Psychiat Ment Hit* 9:511-20.
- Meehan T, McIntosh, W, Bergen H (2006) Aggressive behaviour in the high-secure forensic setting: The perception of patient. *J Psychiat Ment Hit* 13:19-25.
- Ögel K (2004) Alkol madde kullanım bozukluklarına yönelik tutumlar ve damgalanma. *Psikoloji ve Psikofarmakoloji (3P) Dergisi* 12 (Ek 3):71-5.
- Resmi Gazete (1954) 2 Mart 1954 Tarihli, 8647 Sayılı Hemşirelik Kanunu (6283No.lu) 25.6.2012 tarihinde, <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8647.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8647.pdf> adresinden indirildi.
- Richman J, Mercer D, Mason T (1999) The social construction of evil in A forensic setting. *J Forensic Psychiatr* 10:300-8.
- Taşkın EO (2004) Şizofreniye yönelik tutumlar ve damgalanma. *Psikoloji ve Psikofarmakoloji (3P) Dergisi* 12 (Ek 3):41-50.
- Vuukari M, Rimon R, Söderholm S (1979) Attitudes towards criminal and other patients. *Acta Psychiat Scand* 59:24-30.
- Woods P (2002) Introduction to the forensic themed section. *J Psychiat Ment Hit* 9:507-9.